

Features of the gift of limited circulation of capable civil law objects

Murod CHORIYEV ¹ Sherzod ZULFIKAROV ²

National guard of the Republic of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2020

Received in revised form

15 September 2020

Accepted 15 October 2020

Available online

30 October 2020

Keywords:

Currency values

Civilian weapons

Objects of cultural property

National museum fund

ABSTRACT

The article deals with theoretical and practical issues of legal regulation of relations associated with the donation of limited-turnover capable objects of civil law. In particular, analyzing the legal regulation of relations related to donation of currency values, the possibility of donation of an unlimited number of currency values is justified. The problems of legal regulation of relations associated with the donation and inheritance of civilian weapons and their ammunition are identified, and recommendations and proposals are proposed to prevent these problems. Legal gaps in the regulation of relations related to the purchase and sale, donation and exchange of historical and cultural values, museum items and museum collections are revealed, and recommendations and proposals are proposed to prevent these gaps.

2181-1415/© 2020 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

SUMMARY

It may be donation contract subject that currency wealth also belongs to citizens, based on property law as materials. To emphasize, it was not indicated the donation of the currency wealth quantity according to donation contract on valid legality. In conclusion, unlimited currency wealth is probably donated.

Weapons are also included in materials which limited to use, the usage of them is regulated with special law documents. It is expedient that the credential of giving license for taking citizen's weapon is given to Home Affairs organization.

¹ PhD, associate professor, Military-technical Institute of the National guard of the Republic of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Email: choriev.murod78@mail.ru

² DsC associate professor, Military-technical Institute of the National guard of the Republic of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Email: zulfiqarov.sherzod@mail.ru

The person who takes donation, may not have a license when the weapon is gifted or dowered to him. After having been donated or taking the dower of weapon, he may hand over documents to state organization for taking license. The issue of handing over documents to state organizations within how much time and where the dowered weapon is temporarily saved. The proposal was developed to improve the part 2 of the article 18 of "The Law of Weapon" for overcoming such problematic conditions.

In the law of the Republic of Uzbekistan "The protection and the usage of the objects of cultural heritage" the regulations on the use of physical objects of cultural heritage were not expressed. The question how the physical objects of cultural heritage that are properties of physical and juridical persons are used was not answered either (as to be inherited, presented or sold). Thus, the regulations were proposed to the law of the protection and the usage of the objects of cultural heritage. That says if the object of cultural heritage is lost, it's value and site cannot be replaced with others.

The museum artifacts and objects that are not owned by the state can be given for rent or lent temporarily or be inherited by someone. But in "The law of Uzbekistan on museums" the instructions that regulate the processes to prevent museum artifacts and collections for being taken out of the country do not exist. On this basis, it was proposed to add amendments to "The law on museums" that ban illegal export of museum objects and collections out of the country.

Муомалада бўлиши чекланган фуқаролик хуқуқи объектларини ҳадя қилишнинг ўзига хос хусусиятлари

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:
валюта бойликлари
фуқаровий қурол
маданий мерос
объектлари
миллий музей фонди

Мақолада муомалада бўлиши чекланган фуқаролик хуқуқининг объектларни ҳадя қилиш билан боғлиқ муносабатларни хуқуқий жиҳатдан тартибга солишнинг амалий ва назарий жиҳатлари ёритиб берилган. Хусусан, валюта бойликларини ҳадя қилиш билан боғлиқ муносабатларни хуқуқий тартибга солинишини таҳлил қилиш натижасида чекланмаган миқдордаги валюта бойликлари ҳадя қилиниши мумкинлиги асослаб берилди. Фуқаровий қуролни ва унинг ўқ-дориларини мерос қилиб олиш ҳамда ҳадяни қилиш билан боғлиқ муносабатларни хуқуқий тартибга солишдаги муаммолар очиб берилиб, уларни бартараф этиш бўйича таклиф ва тавсиялар берилди. Тарихий-маданий бойликлар, музей ашёлари ва музей коллекцияларини олди-сотди ва ҳадя қилиш, айирбошлаш, меърос қолдириш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солишдаги хуқуқий бўшлиқлар

очиб берилиб, уларни бартараф этиш бўйича таклиф ва тавсиялар берилди.

Особенности дарения ограничено оборота способных объектов гражданского права

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:
валютные ценности
гражданское оружие
объекты культурных
ценностей
национальный музейный
фонд

В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы правового регулирования отношений связанных с дарением ограничено оборота способных объектов гражданского права. В частности, анализируя правового регулирования отношения связанных дарением валютных ценностей, обоснованно возможность дарение неограниченного количества валютных ценностей. Выявлено проблемы правового регулирования отношения связанных с дарением и наследованием гражданского оружия и его боеприпасов и по предотвращению этих проблем предложено рекомендации и предложения. Раскрываются правовые пробелы в регулировании отношений связанных с куплей-продажей, дарением и меной историко-культурных ценностей, музейных предметов и музейных коллекций и по предотвращению этих пробелов предложено рекомендации и предложения.

Фуқаролик ҳуқуқий муносабатларнинг объектларини турли хилдаги моддий ва номоддий объектлар ташкил қиласиди. И.Б.Зокиров таъкидлаганидек: "...жисмоний ва юридик шахслар фойдаланиши ва тасарруф этишини амалга ошира оладиган, эркин суратда олиш, сотиш ҳуқуқи ва одоб-ахлоқ нормалари билан чекланмаган ёки тақиқланмаган ҳар қандай моддий қийматликлар қадриятлар бойлик ҳисобланиб, фуқаролик ҳуқуқининг обьекти бўла олади" [1, б. 252]. Фуқаролик ҳуқуқий муносабатларнинг объектларини турлича хусусиятларга эга бўлиши улар бўйича вужудга келадиган ҳуқуқий муносабатларнинг мазмунига ҳам ўз таъсирини ўтказади. Айрим холларда фуқаролик ҳуқуқи обьектларини янада кенгроқ таснифлаш ҳадя шартномасини тузиш ва уни расмийлаштириш жараёнини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштиришга хизмат қилиши мумкин. Бу ерда фуқаролик ҳуқуқи обьектларини муомалада бўла олиши нуқтаи-назардан таснифлаш ҳақида сўз юритилмоқда. Маълумки, фуқаролик ҳуқуқида ашёларни муомалада бўла олиши уларни таснифлашда муҳим мезонлардан бири бўлиб, бу унинг фуқаролик муомаласи (яъни, турли хил битимлар) обьекти бўла олиш ва ўз эгаларини (мулкдорларини) ўзгартира олиш қобилиятидир [2, с. 116].

Шу нуқтаи-назардан, ЎзР ФК 82-моддасига кўра, ашёлар уч гурухга бўлинади. Биринчи гурухни эркин суратда бошқа шахсларга бериладиган ёки универсал ҳуқуқий ворислик (мерос қилиб олиш, юридик шахсни қайта ташкил этиш) тартибида ёхуд бошқа усул билан бир шахсадан иккинчи шахсга ўтадиган ашёлар ташкил этиб, булар эркин муомалада бўладиган ашёлар ҳисобланади. Иккинчи гурухни қонунда муомалада бўлишига йўл қўйилмаслиги тўғридан-тўғри

кўрсатилган фуқаролик ҳуқуқи объектлари (муомаладан чиқарилган объектлар) ташкил этади. Учинчи гуруҳни муайян муомала иштирокчиларигагина қарашли бўла оладиган ёки муомалада бўлишига махсус рухсатнома билан йўл қўйиладиган фуқаролик ҳуқуқи объектлари (муомалада бўлиши чекланган объектлар) ташкил этиб, унинг турлари қонунда кўрсатилган тартибда белгиланади.

Баъзи ашёлар иқтисодиёт учун аҳамияти, давлат хавфсизлиги нуқтаи назаридан ёхуд бошқа асослар бўйича фақат алоҳида рухсат бўйича олиниши, сотилиши мумкин [3. б. 99]. Олтин, кумуш, хорижий валюта ва шу кабиларнинг назоратсиз ҳамда давлат томонидан ўрнатиладиган махсус тартибга риоя қилмасдан муомалада бўлиши мамлакатнинг иқтисодий ривожланишига жуда катта зарар етказиши мумкин. Шу сабабли, қимматбаҳо металлар ва валюта бойликларининг муомалада (турли хил битимларнинг предмети) бўлиши бир қатор қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади. ЎзР ФК 95-моддасига кўра, валюта қимматликлари деб ҳисобланадиган мол-мулк турлари ва улар хусусида битимлар тузиш тартиби қонун билан белгилаб қўйилади.

Демак, муомаладан чиқарилган ашёлар қонунда тўғридан-тўғри кўрсатилган бўлиши керак, муомалада бўлиши чекланган ашёлар эса қонун билан ёки белгиланган тартибда қонуности актлар билан белгиланиши керак. Шундай қилиб, ашёларнинг муомаладан чиқарилиши ёки чекланиши тўғридан-тўғри қонун назоратида бўлади. Бундан ташқари ишонч билан айтиш мумкинки, муомалада бўлиши чекланган ашёларнинг ҳадя қилиш камдан-кам холатларда учрайдиган ҳодиса бўлиб ҳисобланади.

Валюта бойликлари анча вақтдан буён фуқаролар ва юридик шахсларнинг тассаруфида бўлиши, кўп холларда маданий ва тарихий ёдгорликлар фуқаролар мулки бўлиши мумкин. Демак биз ҳам эътиборимизни муомалада бўлиши чекланган ашёлар, хусусан, валюта бойликлари, қурол, музей буюмлари ва бошқа тарихий-маданий ёдгорликларни ҳадя қилиш билан боғлиқ масалаларга қаратамиз.

Шундай қилиб, ашёлар қаторида фуқароларга мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлган валюта бойликлари ҳам ҳадя шартномасининг предмети бўлиши мумкин. Ўзбекистон Республикасининг «Валютани тартибга солиш тўғрисида»ги қонуни [4] валюта бойликларига бўлган мулк ҳуқуқининг ва бошқа ҳуқуқларнинг ўзга шахсга ўтиши ҳамда валюта бойликларини тўлов воситаси сифатида ишлатиш билан боғлиқ операциялар, валюта бойликларини Ўзбекистон Республикасидан олиб кириш ва жўнатиш, шунингдек Ўзбекистон Республикасидан олиб чиқиш ва жўнатиш, халқаро пул жўнатмаларини амалга ошириш, резидентлар ва норезидентлар ўртасида миллий валютадаги операциялар билан боғлиқ муносабатларни тартибга солади. Музкур Қонунинг З-моддасига мувофиқ, чет эл валютаси, чет эл валютасидаги қимматли қофозлар, чет эл валютасидаги тўлов ҳужжатлари ва соф қўйма олтин валюта бойликлари ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг «Валютани тартибга солиш тўғрисида»ги қонуни 13-моддасига мувофиқ, жисмоний шахслар:

Ўз мулкида Ўзбекистон Республикасида олиб кирилган, ўтказилган ёки жўнатилган, Ўзбекистон Республикасида олинган ёки сотиб олинган валюта бойликларига эга бўлишга;

Ваколатли банкларда ва уларнинг филиалларида чет эл валютасида ҳисоб варақлар очиш ҳамда омонатлар қўйишга;

банк ҳисобварагарини очган ҳолда ёки бундай ҳисобварагарни очмай туриб халқаро пул жўнатмаларини амалга оширишга;

валюта бойликларини қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикасига ўтказиш, олиб кириш ва жўнатишга, шунингдек Ўзбекистон Республикасидан ўтказиш, олиб чиқиш ва жўнатишга;

валюта бойликларидан қонун ҳужжатларига мувофиқ мустақил равишда фойдаланишга;

қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлишга ҳақли.

Таъкидлаш жоизки, амалдаги қонунчиликда ҳадя шартномаси бўйича қанча миқдордаги валюта бойликлари ҳадя қилиниши мумкинлиги белгиланмаган. Шу асосда хulosа қилиш мумкинки, чекланмаган миқдордаги валюта бойликлари ҳадя қилиниши мумкин. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг «Валютани тартибга солиш тўғрисида»ги қонуни 6-моддасида резидентлар томонидан амалга ошириладиган валюта операцияларининг миқдори чекланмаган. Валюта операцияси эса валюта бойликларига бўлган мулк ҳуқуқи ва бошқа ҳуқуқларнинг ўзга шахсга ўтиши билан боғлиқ операцияларни (хусусан, валюта бойликларини ҳадя қилиш билан боғлиқ битимларни) ҳам ўз ичига олади. Валюта бойликларини ҳадя қилиш шартномаси шаклига ЎзРФК 31-боби қоидалари қўлланилади.

Қуроллар ҳам муомалада бўлиши чекланган ашёлар қаторига киритилган бўлиб, унинг фуқаролик муомаласида бўлиши маҳсус қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади. Хусусан, фуқаровий қурол ва хизмат қуролини муомалада бўлиши билан боғлиқ муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг “Қурол тўғрисида”ги қонуни [5] билан ҳуқуқий тартибга солинади. Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан фуқаровий қуролни ҳамда унинг ўқ-дориларини ҳадя этиш тартиби ушбу Қонуннинг 18-моддаси 2-қисмида белгилаб берилган бўлиб, унга кўра “Фуқаровий қуролни ва унинг ўқ-дориларини мерос қилиб олиш ҳамда ҳадя этиш меросхўрда ёки ҳадя берилаётган шахсда мазкур турдаги қуролни олишга доир рухсатнома мавжуд бўлган тақдирда, қурол Миллий гвардия органларида қайта рўйхатдан ўтказилганидан сўнг амалга оширилади”.

Ушбу норма таҳлилидан англашиладики, фуқаровий қуролни ва унинг ўқ-дориларини ҳадя қилиш шартномасини тузиш учун ҳадя оловчида мазкур турдаги қуролни олишга доир рухсатнома мавжуд бўлиши шарт ва бундай шартномани тузишга Миллий гвардия органлари рухсат беради деган фикрга олиб келади. Бизнинг фикримизча эса, фуқаровий қуролни ва унинг ўқ-дориларини ҳадя қилиш шартномасини тузиш учун Миллий гвардия органларидан рухсат олиш лозим деб ўйлаш, нотўғри бўлади. Чунки бу фуқаролик ҳуқуқи нормаларига зид келади. Акс ҳолда Миллий гвардия органлари мулк ҳуқуқига эга бўлиш учун рухсат берадаётгандек бўлиб кўринади. Вахоланки, Миллий гвардия органлари бундай ҳуқуқка эга эмас. Фуқаролар фуқаровий қуролни ва унинг ўқ-дориларини ҳадя қилиш шартномасини тузишлари мукин ва бу қонунга зид эмас, бироқ ҳадя қилувчи ҳадя қилинган ашёни қабул қилиб олиши учун маҳсус рухсатномага эга бўлиши лозим. Бу рухсатнома эса Миллий гвардия органлари томонидан берилади. Демак, муомала қобилияти чекланган ашёлар ҳадя оловчига шу ашё учун белгиланган маҳсус тартибга риоя этилган ҳолдагина берилиши мумкин [6, б. 223-224]. Шу асосда Ўзбекистон Республикасининг “Қурол тўғрисида”ги қонуни 18-моддаси 2-

қисми 1-хатбоисининг тўғри қўланилишини ва аниқ талқин қилинишини таъминлаш учун “ҳадя этиш” жумласи ўрнига “ҳадяни топшириш” жумласини қўллаш мақсадга мувофиқ.

Ушбу фикри Қонуннинг 18-моддаси 2-қисми иккинчи жумласи ҳам тасдиқлади. Унга кўра, фуқаровий қуролни олишга доир рухсатнома олиш рад этилган тақдирда, меросхўр ёки ҳадя берилаётган шахс ушбу қуролни фуқаровий ва хизмат қуролини ҳамда унинг ўқ-дориларини реализация қилиш учун лицензияга эга бўлган юридик шахслар орқали сотиши ёки Миллий гвардия органларига текин топшириши ёхуд уни совға қилиши керак. Ушбу норма мазмунини таҳлил қиласидан бўлсақ, фуқаровий қурол ҳадя қилинган шахсга ҳадя шартномаси тузилганидан кейин рухсатнома олиш рад этилган тақдирда, қуролни қабул қила олмайди ва уни белгиланган тартибда ўзидан бегоналаштиради.

Ҳадя оловчига қурол совға қилинганда ёки мерос қилиб қолдирилганда фуқаронинг рухсатномаси мавжуд бўлмаслиги мумкин, бироқ қурол совға қилинган ёки мерос қилиб олганидан кейин рухсатнома олиш учун харакат қилиши ва Миллий гвардия органларига хужжат топшириши мумкин. Агар фуқаро Миллий гвардия органига тегишли ҳужжатларни топширса ва рухсатнома бермасликка асос топилмаса, демак бу шахс қуролни ҳадя ёки мерос сифатида қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Лекин қанча муддатда Миллий гвардия органларига хужжат топшириши масаласи Ўзбекистон Республикасининг “Қурол тўғрисида”ги қонунда назарда тутилмаган. Бундан ташқари, ҳадя қилинган ёки мерос қилиб қолдирилган қурол вақтингачалик (ҳадя ёки мерос оловчи рухсатнома олгунча) қаерда сақланади деган ҳақли савол туғилади. Чунки, Миллий гвардия органларининг рухсатномасиз ҳадя ёки мерос оловчи қуролни қабул қила олмайди. Назаримизда ушбу ҳолатлар Ўзбекистон Республикасининг “Қурол тўғрисида”ги қонуни 18-моддаси 2-қисмида назардан четда қолган.

Бундан ташқари, фуқаровий қуролини олишга доир рухсатнома бериш ваколати Ички ишлар органларига берилиши мақсадга мувофиқ. Чунки, Миллий гвардия органларининг Тошкент шаҳар, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда бошқармалари мавжуд бўлиб, туман, маҳалла ва қишлоқ жойларида фуқаровий қуролини олишга доир рухсатнома бериш ваколатини амалга ошира оладиган ва уларни назорат қиласидан бўлинмалари мавжуд эмас. Ички ишлар органлари эса бу имкониятга эга бўлиб, фуқаровий қуролини олишга доир рухсатнома бериш ваколатини амалга ошира олади.

Юқоридаги ҳолатларни бартараф этиш учун, Ўзбекистон Республикасининг “Қурол тўғрисида”ги қонуни 18-моддасини қўйидаги таҳрирда бериш мақсадга мувофиқ:

“Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахслар ўз мулкидаги фуқаровий қуролни ҳамда унинг ўқ-дориларини Ички ишлар органларининг фуқаровий қуролни реализация қилишга доир рухсатномалари асосида, фуқаровий ва хизмат қуролини ҳамда унинг ўқ-дориларини реализация қилиш учун лицензияга эга бўлган юридик шахслар орқали сотиш ҳуқуқига эга.

Фуқаровий қуролни ва унинг ўқ-дориларини мерос қилиб олиш ҳамда ҳадяни топшириш меросхўрда ёки ҳадя берилаётган шахсда мазкур турдаги қуролни олишга доир рухсатнома мавжуд бўлган тақдирда, қурол Ички ишлар органларида

қайта рўйхатдан ўтказилганидан сўнг амалга оширилади. Агарда меросхўрда ёки ҳадя берилаётган шахсда мазкур турдаги қуролни олишга доир рухсатнома мавжуд бўлмаган тақдирда Ички ишлар органларига уч кунлик муддатда қуролни вақтингчалик сақлаш учун топшириши ва ўн кунлик муддатда рухсатнома олиш учун ҳужжатларни тақдим этиши лозим. Фуқаровий қуролни олишга доир рухсатномани олиш рад этилган тақдирда, меросхўр ёки ҳадя берилаётган шахс ушбу қуролни фуқаровий ва хизмат қуролини ҳамда унинг ўқ-дориларини реализация қилиш учун лицензияга эга бўлган юридик шахслар орқали сотиши ёки Ички ишлар органларига текин топшириши ёхуд уни совға қилиши керак.”.

Фуқаровий қуролни ҳадя қилиш оғзаки ёки ёзма шартнома тузиш орқали амалга оширилиши мукин. Ҳадя шартномаси рўйхатдан ўтказиш шарт бўлмаган ва рухсатнома талаб этилмайдиган фуқаровий қуролни истисно қилганда ҳамма вақт ёзма шаклда тузилади. Бироқ, рўйхатдан ўтказиш шарт бўлмаган ва рухсатнома талаб этилмайдиган фуқаровий қуролни ҳадя қилишда қуйидаги уч ҳолатда шартнома ёзма шаклда тузилиши талаб қилинади: агарда ҳадянинг миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан ортиқ суммада бўлса, ҳадя қилувчи юридик шахс бўлганда ёки шартномада келажакда ҳадя этиш ваъда қилинганда [7, с. 118]. Ушбу ҳолатларда ЎзР ФК 109-моддасига мувофиқ, битимнинг оддий ёзма шаклига риоя қилмаслик унинг ҳақиқий эмаслигига олиб келмайди, бироқ низо чиққан тақдирда тарафларни битимнинг тузилганлигини, мазмунини ёки бажарилганлигини гувоҳларнинг кўрсатувлари билан тасдиқлаш хукуқидан маҳрум қиласди.

Миллий гвардия органларида рўйхатдан ўтган фуқаровий қурол рухсатномага эга бўлган шахсга ҳадя қилиниши мумкин ва у эгаси ўзгарганлиги муносабати билан қайта рўйхатдан ўтказилади. Бироқ, газли қурол, яъни кўздан ёш оқизадиган ёки ачиштирадиган моддалар билан тўлдирилган газли баллончалар, механик пуркагичлар, аэрозолли қурилмалар ва бошқа қурилмалар, электрошок қурилмалари, учқун чиқаргичлар ва шикаст етказувчи таъсири электр энергиясидан фойдаланишга асосланган бошқа қурилмалар, шунингдек, оғиз қисмидаги қувват 7,5 жоулдан кам ва калибри 4,5 миллиметрдан ортиқ бўлган пневматик ов қуролини ҳамда оғиз қисмидаги қувват 3 жоулдан кам бўлган пневматик спорт қуролларини ҳадя қилишда рухсатнома ва рўйхатдан ўтказиш талаб қилинмайди. Шунингдек, Миллий гвардия органларининг рухсатномаларисиз тиғли совуқ ов қуролини, ўқотар ов қуролининг ва оғиз қисмидаги қувват 7,5 жоулдан юқори ҳамда калибри 4,5 миллиметрдан ортиқ бўлган пневматик қуролнинг ўқ-дориларини Ўзбекистон Республикасининг ов қилиш хукуки берилган фуқароларига ҳадя қилиш мумкин. Бундай қуролларни совға сифатида қабул қилиш хукуқига шу шарт билан эга бўладики, унга кўра фуқаро ов қилиш, қурол ишлаб чиқариш, қуролни олди-сотди қилиш ва топшириш, қуролга эгалик қилиш, сақлаш, олиб юриш, транспортировка қилиш, қуролни қўллаш ва коллекциялаш билан боғлиқ қоидабузарликлар содир қилмаган бўлиши лозим.

Таъкидлаш жоизки, йигирма бир ёшга тўлмаган Ўзбекистон Республикаси фуқаролариға фуқаровий ов қуролини ва унинг ўқ-дориларини, ўн саккиз ёшга тўлмаган Ўзбекистон Республикаси фуқаролариға эса фуқаровий спорт қуролини ва ўзини ўзи ҳимоя қилиш қуролини ҳадя қилиш тақиқланади. Шунингдек, эгалигида

турган сойли стволли ўқотар ов қуролининг умумий сони учтадан, силлиқ стволли ўқотар қуролниг умумий сони бештадан ошган Ўзбекистон Республикаси фуқаросига бундай қуролларни ҳадя қилиш мумкин эмас. Бунда мазкур қурол турлари коллекциялаш ёки кўргазмага қўйиш обьектлари бўлган ҳоллар мустаснодир. Агарда фуқаро ўн саккиз ёшга тўлмаган бўлса, жамоат тартиби ёки ўрнатилган бошқарув тартибига қарши қасдан жиноят содир этганлиги учун судланган ёки содир этган жинояти учун жазо ўтаётган ёхуд бир йил давомида қайта маъмурий хуқуқбузарлик содир этган бўлса унга қурол совға қилиш мумкин эмас [8].

Охиригина илларда амалдаги қуролни ҳадя қилиш тартиби ҳадянинг мақсадига мос эмас, фуқаро олдин қурол олиш учун рухсат олиши керак, ундан кейин эса қуролни ҳадя қилиш шартномасида ҳадя оловчи сифатида субъект бўлиши мумкин [9, с. 68], деган фикрлар учрамоқда. Ҳаётда эса бунинг акси бўлади. Бу фикрларга қўшилиб бўлмайди. Чунки, Қонун чиқарувчи Миллий гвардия органларининг ҳадя шартномасини тузишга рухсат беринини эмас, балки ҳадя шартномаси тузилганидан сўнг ҳадя оловчининг қуролни қабул қилиб олишига рухсат беринини назарда тутади. Ушбу ҳолатда давлат ва жамият хавфсизлиги нуқтаи назаридан Қонун чиқарувчи мутлақо ҳақ: аввало давлат органлари фуқаронинг қайсиидир қуролга эгалик қила олиши мумкинлигини текшириб қўрганидан сўнг у қуролни совға сифатида қабул қилиши мумкин. Акс ҳолда эса, ўз хатти-ҳаракатларига жавоб бера олмайдиган шахс қурол билан жамоат жойларида пайдо бўладиган бўлса оқибатларини тассавур қилиш қийин. Бошқа тарафдан қарагандা эса, ҳадя оловчи қуролга эгалик қилишга рухсатнома олиш учун ҳаракат қилаётган вақт давомида ҳадя қилувчи фикрини ўзгартириши ва ҳадя қилиш ниятидан қайтиши мумкин. Бу ҳолатда ҳадя оловчи рухсатнома олиш учун қилинган ҳаражатларга куйиб қолиши мумкин. Ҳадя шартномаси тузилиб бўлгандан кейин ҳадя оловчининг рухсатнома олиши эса унда бундай ҳаражатларга куйиб қолишини олдини олади. Бизнингча ушбу муаммони ечими қуйидагича: қуролни ҳадя қилиш маҳсус расмиятчиликни, яъни қурол учун рухсатнома олишни талаб қиласди, ҳадя шартномаси эса ҳақиқий эмас деб топилиши хавфи остида ҳадяни ваъда қилиш қўринишида қурол ҳадя оловчига рухсатнома олгандан сўнг топширилиши шарти билан ёзма шаклда тузилиши лозим. Ушбу ҳолатда шартноманинг ёзма шаклига риоя қилиниши ҳадя қилувчи шартнома бўйича ўз мажбуриятларини бажармайдиган бўлса, ҳадя оловчи шартнома мажбуриятлари бажарилмаганлиги оқибатида етказилган зарарни (яъни, рухсатнома олиш учун қилинган ҳаражатлар ва ҳ.к.) ҳадя қилувчидан қоплашни талаб қилиш хуқуқига эга бўлади.

Фуқаролик хуқуқининг муомалада бўлиши чекланган обьектларидан яна бири маданий мерос обьектлари бўлиб, айрим ҳолатларда ҳадя шартномасининг предмети бўлиши мумкин. Маданий мерос обьектларини муомалада бўлиши билан боғлиқ масалалар Ўзбекистон Республикасининг “Маданий мерос обьектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги қонуни [10] билан тартибга солинади.

1. Маданий мерос – авлодлар томонидан яратилган амалий тажриба, ахлоқий, илмий, диний ва руҳий қарашлар, халқ маданияти ва ижоди каби моддий ҳамда маънавий бойликлар мажмуuidир [11, б. 295].

Ўзбекистон Республикасининг “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги қонуни З-моддасига кўра, маданий мерос объектлари моддий ва номоддий маданий мерос объектларидан ташкил топади. Моддий маданий мерос объектларига тарихий, илмий, бадиий ёки ўзгача маданий қимматга эга бўлган ансамбллар, диққатга сазовор жойлар ва ёдгорликлар киради. Номоддий маданий мерос объектларига эса тарихий, илмий, бадиий ёки ўзгача маданий қимматга эга бўлган урф-одатлар, халқ ижодиёти (сўз, рақс, мусиқа, томоша санъати), шунингдек улар ҳамда халқ бадиий ҳунармандчилиги ва амалий санъати билан боғлиқ билимлар, қўникмалар, асбоб-анжомлар, артефактлар, маданий маконлар киради.

Ўзбекистон Республикасининг “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги қонуни 23-моддаси “Моддий маданий мерос объектларига эгалик қилиш, улардан фойдаланиш ва уларни тасарруф этишнинг ўзига хос жиҳатлари” деб номланган бўлсада, унда моддий маданий мерос объектларини тасарруф этишни тартибга солувчи қоидалар ўз ифодасини топмаган. Фақатгина мазкур модданинг 4-қисмида давлат мулкида турган моддий маданий мерос объектлари давлат тасарруфидан чиқарилиши ва хусусийлаштирилиши мумкин эмаслиги белгиланган. Бироқ, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкида бўлган моддий маданий мерос объектлари қандай тасарруф этилади деган савол очиқ қолиб кетган (масалан, мерос қолдирилиши, ҳадя ёки олди-сотди қилиниши). Бизнинг фикримизча, ушбу нормада моддий маданий мерос обьекти йўқотилса унинг ўрни тўлдириб бўлинмаслигини ҳамда унинг тарихий, маданий ёки илмий аҳамиятини ҳисобга олган ҳолда жисмоний ва юридик шахслар томонидан тасарруф этилишини тартибга солувчи қоидалар ўз ифодасини топиши лозим. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги қонуни 23-моддаси қўйидаги таҳрирдаги 5-қисм билан тўлдирилиши мақсадга мувофиқ: “Моддий маданий мерос обьектининг мулкдори бўлган жисмоний ва юридик шахслар ўзига қарашли бўлган моддий маданий мерос обьекти йўқотилса унинг ўрни тўлдириб бўлинмаслигини ҳамда унинг тарихий, маданий ёки илмий аҳамиятини ҳисобга олиб, уни сақлаб туриш ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан четга чиқиб кетмаслигини таъминлаш мажбуриятини зиммасига юклаган ҳолда бошқа шахсларга мерос қолдириши ёки ҳадя қилиши мумкин. Моддий маданий мерос обьектининг мулкдори бўлган жисмоний ва юридик шахслар ўзига қарашли бўлган моддий маданий мерос обьектини фақатгина тегишли давлат муассасаларига сотиши мумкин”. Ушбу қўшимчанинг киритилиши моддий маданий мерос объектларининг республика ҳудудидан четга чиқиб кетиши ёки уларнинг йўқ бўлиб кетишини олдини олади ҳамда муҳофаза қилиб, унин сақланишини таъминлайди.

Тарихий-маданий бойликларни муомалада бўлишини тартибга солувчи яна бир норматив-хуқуқий хужжат бу Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонуни [12] бўлиб, музей ашёлари ва музей коллекцияларини муомалада бўлишини тартибга солади. Ушбу Қонуннинг З-моддасида музей ашёлари ва музей коллекцияларига таъриф берилган бўлиб, унга кўра музей ашёси – сифати ёки алоҳида белгилари жамият манфаатлари учун сақлаш, ўрганиш ва оммага намойиш этиш заруратини тақозо этувчи маданий

бойлиқдир, музей коллекцияси эса – ўз келиб чиқиш хусусияти ёки шаклан яқинлиги туфайли ёхуд бошқа белгилари бўйича бирлаштирилгандагина музей ашёси хусусиятига эга бўладиган маданий бойликлар мажмуидир.

“Музейлар тўғрисида”ги қонуннинг [13] 7-моддаси 2-қисмига мувофиқ, Миллий музей фонди таркибиға киритилган музей ашёлари ва музей коллекцияларининг фуқаролик муомаласига фақат ушбу **Қонунда** белгиланган чеклашларга риоя этилган ҳолда йўл қўйилади.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонунида Миллий музей фонди таркибиға киритилган музей ашёлари ва музей коллекциялари бўйича ҳадя шартномасини тузишида бир қатор чеклашлар ўрнатилган.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонуни 12-моддасига мувофиқ, “Миллий музей фонди таркибиға киритилган музей ашёлари ва музей коллекциялари фақат Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг маҳсус рухсатномасига биноан тасарруфдан чиқарилиши ёки универсал ҳуқуқий ворислик тартибида ёхуд бошқа усулда бир шахсдан иккинчи шахсга ўтиши мумкин” [14].

Демак, ушбу нормадан келиб чиқадиган бўлсак, ҳадя қилувчи ўзига мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлган музей ашёлари ва музей коллекцияларини ҳадя қилиши учун Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг маҳсус рухсатномасини олиши шарт. Агар рухсатнома бериш рад этилса ҳадя амалга ошмайди, яъни ҳадя шартномаси тузилмайди. Ушбу ҳолатда мулк ҳуқуқи чекланаётгандек кўринади. Бироқ, музей ашёлари ва музей коллекцияларини Ўзбекистон халқи маданий меросининг ажралмас қисми ҳамда миллий-маданий бойлигимиз эканлигидан келиб чиқадиган бўлсак, уни асраб-авайлаш мақсадида Қонун чиқарувчининг талаби асослидир. Хусусан, мулқдор ҳуқуқлари ва ваколатларининг чегараси Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 54-моддасида баён қилинган бўлиб, унга асосан мулқдор ўз ҳуқуқларини амалга оширишда экологик муҳитга зарар етказмаслиги, фуқаролар, юридик шахслар ва давлатнинг ҳуқуқларини ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузмаслиги шарт.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонуни 23-моддасининг 1-қисмига мувофиқ, “Миллий музей фондининг давлатга тегишли бўлмаган қисми таркибиға киритилган музей ашёлари ва музей коллекциялари бўйича олди-сотди ёки ҳадя битимлари тузилганда сотиб оловчи ёки ҳадя оловчи ушбу ашёлар ва коллекцияларга нисбатан сотувчи ёхуд ҳадя қилувчида бўлган барча мажбуриятларни ўз зиммасига олишини белгиловчи шартлар кўрсатилган бўлиши шарт ва бу шартноманинг муҳим шарти бўлиб ҳисобланади. Акс ҳолда шартнома ҳақиқий ҳисобланмайди.

Кўриниб турибдики, Қонун чиқарувчи музей ашёлари ва музей коллекцияларини ҳадя қилиш шартномасини тузишида унинг фуқаролик

муомаласида бўлиши чекланганилиги хусусиятини эътиборга олган холда маҳсус чекловлар ўрнатган. Биринчидан, ҳадя қилувчи бундай ашёларни ҳадя қилишдан олдин Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг маҳсус рухсатномасини олиши лозим. Иккинчидан, музей ашёлари ва музей коллекциялари бўйича тузилаётган ҳадя шартномасида ҳадя олувчи ушбу ашёлар ва коллекцияларга нисбатан ҳадя қилувчида бўлган барча мажбуриятларни ўз зиммасига олишини белгиловчи шартлар ўз ифодасини топиши лозим. Булар эса ўз навбатида, Қонун чиқарувчи томонидан бундай турдаги ҳадя шартномаларини тузиш учун белгиланган мажбурий талаблар бўлиб ҳисобланади. Ушбу талабларга риоя қилмаслик эса ҳадя шартномасини ҳақиқий эмас деб топилишига олиб келади.

Бундан ташқари, Қонун чиқарувчи музей ашёлари ва музей коллекцияларини ҳадя қилиш шартномасини тузиш учун ҳам маҳсус тартиб ўрнатган. Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонуни 23-моддаси 4-қисмига мувофиқ, “Музей ашёлари ва музей коллекцияларига оид васиятнома ва ҳадя шартномаси Миллий музей фондининг Давлат каталогида давлат рўйхатидан ўтказилган кундан эътиборан тузилган ҳисобланади”. Демак, музей ашёлари ва музей коллекциялари ҳадя қилиш шартномаси Миллий музей фондининг Давлат каталогида давлат рўйхатидан ўтказилган сўнг ҳадя олувчида музей ашёлари ва музей коллекцияларига нисбатан мулк ҳуқуқи вужудга келади.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 12 апрелдаги 68-сон қарорибдан тасдиқланган “Миллий музей фондининг Давлат каталоги тўғрисида”ги Низомнинг [15] 17-бандига мувофиқ, юридик ва жисмоний шахсларнинг Миллий музей фонди таркибига киритилган музей ашёлари ва музей коллекцияларига бўлган фуқаролик ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаш, ўзгартириш ёки бекор қилишга қаратилган ҳаракатлари, шу жумладан, мулк ҳуқуқини бошқа шахсга ўтказиш мазкур ҳаракатлар Миллий музей фондининг Давлат каталогида рўйхатдан ўтказилганидан кейингина амалга оширилади.

Мазкур Низомнинг 23-бандига мувофиқ, Миллий музей фондининг давлатга тегишли бўлмаган қисми таркибига киритилган музей ашёлари ва музей коллекциялари билан боғлиқ қўйидаги битимлар рўйхатга олинади:

олди-сотди шартномалари;
ҳадя этиш;
айирбошлаш;
доимий ёки вақтинча фойдаланиш учун топшириш.

Демак, Миллий музей фондининг давлатга тегишли бўлмаган қисми таркибига киритилган музей ашёлари ва музей коллекциялари олди-сотди, ҳадя, айирбошлаш шартномалари орқали тасарруф этилиши ҳамда ижара асосида доимий ёки вақтинча фойдаланиш учун топширилиши мумкин. Тасавур қилайлик, чет эл фуқароси Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг маҳсус рухсатномаси асосида, музей ашёлари ва музей коллекциялари бўйича тузилаётган битимни Миллий музей фондининг Давлат каталогида давлат рўйхатидан ўтказиб Ўзбекистон Республикаси худудидан четга олиб чиқиб кетмоқчи. Модомики, музей ашёлари ва музей коллекциялари унга мулк ҳуқуқи асосида тегишли экан, у бундай ҳуқуққа эгами?

Ваҳоланки, музей ашёлари ва музей коллекциялари Ўзбекистон халқи маданий меросининг ажралмас қисми ҳисобланар экан, уларнинг музей музей ашёлари ва музей коллекциялари унга мулк ҳуқуқи асосида тегишли экан, у бундай ҳуқуққа эгами?

бўлишини тартибга солувчи бирор бир қонун ҳужжатида Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан чиқиб кетмаслигини тартибга солувчи норма мавжуд эмас. Юқорида кўриб чиқилган қонун ҳужжатларининг асосий мақсадларидан бири ҳам, музей ашёлари ва музей коллекцияларининг Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан четга чиқиб кетмаслигини таъминлаш ва уни асраб-авайлашдир.

Шу асосда Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонуни 23-моддасининг 1 ва 2 қисмларини қўйидаги таҳрирда бериш мақсадга мувофиқ:

“Миллий музей фондининг давлатга тегишли бўлмаган қисми таркиби га киритилган музей ашёлари ва музей коллекциялари бўйича олди-сотди ёки ҳадя битимлари тузилганда сотиб оловчи ёки ҳадя оловчи ушбу ашёлар ва коллекцияларга нисбатан сотувчи ёхуд ҳадя қилувчидаги бўлган барча мажбуриятларни ўз зиммасига олиши ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан четга чиқиб кетмаслигини таъминлаши шарт. Мазкур ашёлар ва коллекцияларнинг олди-сотдисида давлат имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқига эга бўлади.

Миллий музей фондининг давлатга тегишли бўлмаган қисми таркиби га киритилган музей ашёлари ва музей коллекциялари васият ёки қонунга биноан мерос қилиб олинганда меросхўр ушбу ашёлар ва коллекцияларга нисбатан мерос қолдирувчидаги бўлган барча мажбуриятларни ўз зиммасига олиши ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан четга чиқиб кетмаслигини таъминлаши шарт. Бу мажбуриятлардан бош тортган тақдирда, меросхўр мазкур музей ашёлари ва музей коллекцияларини ушбу модданинг **биринчи қисмида** назарда тутилган шартларда сотиши ёки бошқа битим тузиши мумкин. Бу ҳолда давлат имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқига эга бўлади.”

Хулоса қилиб айтганда, иқтисодий хавфсизликни таъминлаш, жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибини сақлаш, Ўзбекистон халқи маданий меросини асраб-авайлаш мақсадида айрим ашёларнинг фуқаролик муомаласида бўлишини ҳуқуқий тартибга солища айрим чекловлар ўрнатилиши мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Зокиров И.Б. Фуқаролик ҳуқуқи: Дарслик 1 қисм. Масъул мухаррир: Ҳ.Раҳмонқулов. Қайта ишланган ва тўлдирилган бешинчи нашр. –Т.: ТДЮИ, 2009. 252-бет.
2. Рыхлетский П.Л. Дарение в системе безвозмездных сделок// Дисс. ... канд. юрид. наук. Ростов - на - Дону 2005. –С. 116.
3. Фуқаролик ҳуқуқи: Дарслик. 1 қисм / Муаллифлар жамоаси. –Т.: ТДЮУ, 2016. 99-бет.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Валютани тартибга солиш тўғрисида»ги қонуни / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://lex.uz/docs/4562834>
5. Ўзбекистон Республикасининг “Қурол тўғрисида”ги қонуни / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://lex.uz/docs>
6. Раҳмонқулов Ҳ. Ўзбекистон Республикаси Фуқоролик Кодексининг биринчи қисмига умумий тавсиф ва шарҳлар. 1-жилд.. “Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси”. -Т.: 1997. -Б. 223-224.
7. Рыхлетский П.Л. Дарение в системе безвозмездных сделок// Дисс. ... канд. юрид. наук. Ростов - на - Дону 2005. –С. 118.

8. Савелий М.Ф. Законные способы приобретения оружия//http://www-shield.ru/Articles/oruzh_zakon.htm

9. Ушбу фикрни Соловых С.Н. қисман қўллаб қувватлаган. Қаранг: Дарение в гражданском праве России. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. С. 10., шунингдек, Шалашов В.И., Коренев А.П.лар эса ушбу фикрни тўлиқ қўллаб-қувватлаган. Қаранг: О наследовании и дарении гражданского оружия// Государство и право. 1997. № 1. -С.68.

10. Ўзбекистон Республикасининг “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги қонуни / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://www.lex.uz/acts/25461>

11. Конституциявий ҳуқуқ. Дарслик. Муаллифлар жамоаси. -Тошкент, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ҳарбий-техник институти, 2019. 295-бет.

12. Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонуни / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://www.lex.uz/acts/1391728>

13. Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонуни / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://www.lex.uz/acts/1391728>

14. Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги қонуни / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://www.lex.uz/acts/1391728>

15. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 12 апрелдаги 68-сон қарори билан тасдиқланган “Миллий музей фондининг Давлат каталоги тўғрисида”ги Низом / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://lex.uz/docs/1614719>

16. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 12 апрелдаги 68-сон қарори билан тасдиқланган “Миллий музей фондининг Давлат каталоги тўғрисида”ги Низом / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси // <https://lex.uz/docs/1614719>